

KULTUR I UPPLAND

No 12

2010

Detta nummer

Temat för detta nummer är Forsmarks bruk och dess omgivning. Forsmark är idag kanske mest känt för dess kärnkraftsverk. Det är också Forsmarks Kraftgrupp AB som äger och på ett föredömligt sätt förvaltar Forsmarks herrgård och bruksmiljö.

Forsmarks herrgård ritades på 1700-talet av den framstående arkitekten Jean Eric Rehn. Herrgården har en mycket välbevarade interiör med många konstskatter. Man kan lätt föreställa sig hur det var en gång med många gäster som umgicks i sommarsalongen och drog sig ut i engelska parken, eller som spelade biljard i salen innanför entrén eller som satt i rokokosalongen och intog kaffe efter middagen i den stora matsalen.

Valö kyrka, uppförd i slutet av 1200-talet, har välbevarade kalkmålningar med bibliska motiv i takvalven. I kyrkan finns också ovanligt många medeltida skulpturer. I närheten av kyrkan ligger prästgården från 1700-talet med många uthus bevarade, bl a en sockenbod och en tiondebod.

Hembygdsgården Vigelsboäng, inte långt från Valö kyrka, innehåller många intressanta äldre byggnader från trakten. Dessa har varsamt tagits om hand av entusiastiska sockenbor.

Överstykke av gjutjärn på portalen till Forsmarks herrgård

Forsmarks bruk

Forsmark är ett av de största och mest välbevarade bruken i Uppland. Den vackra miljön präglas av den strikta planen med den långa bruksgatan kantad av bostäder på ömse sidor samt herrgårdsbyggnaden i ena änden och kyrkan i den andra, båda byggnader av hög arkitektonisk kvalitet skapade av tidens kända arkitekter. Byggnaderna omges av riklig grönska i form av trädalléer, trädgårdar och den stora engelska parken.

I fyra släkters ägo

I Forsmark bedrevs järnhantering av bergsmän och bönder i trakten redan på 1300- och 1400-talen, kanske ännu tidigare.

Forsmarks bruk anlades 1570 som kronobruk. Bruket förvaltades till att börja med av Kronan men arrenderades 1624 ut till fyra arrendatorer, bland dem Gerard de Besche och Peter Rochet. Bruket såldes 1646 till dessa två arrendatorer. År 1660 blev släkten de Besche ensam ägare. Släkten kom att stå som ägare fram till 1735. Fr o m 1738 ägdes bruket av släkten de Geer. År 1751 köpte handelsfirman Robert Finlay och Frans Jennings bruket. Jennings son hovmarskalken John Jennings blev ensam ägare 1761.

1781 inköptes bruket av greve Samuel af Ugglas, sedermera landshövding i Stockholms län (1788), friherre (1796), greve (1799) och överståthållare (1800). Han gifte sig med Karolina Wittfot, dotter till brukspatronen på Gysinge. Forsmark kom att stanna i denna släkt nästan 200 år till 1975. Den siste ägaren i släkten af Ugglas var Per Gustav af Ugglas och hans hustru Ulla Maria Charlotta, dotter till förrre statsministern Ernst Trygger. Hon blev änka 1960 och ärvde vid denna tid sin far. Hon använde sitt arv till att genomföra betydande renoveringar av bruket på 1960-talet. Hon bodde ensam kvar i herrgården med 36 rum till sin död 1978.

Arbetarbostäderna i Forsmark

Efter avvecklingen av verksamheten vid bruket såldes stora delar av skogsmarken samt många gårdar. Däremot behöll familjen af Ugglas herrgården med omgivande bruksbebyggelse. År 1975 såldes den kvarvarande delen av bruket till Forsmarks Kraftgrupp AB.

Järnhanteringen

När kronan övertog bruket 1570 fanns enligt flera källor tre hyttor och sju smärre hammare. Det var framförallt i Danemora gruvor som Forsmarks bruk hämtade sitt järn. År 1612 fanns fyra masugnar, sex hammare och en kvarn i bruksområdet med omnejd.

Efter det att bruket arrenderats av de Besche och Rochet

moderniserades det och vallonsmidet infördes. Den äldre utrustningen ersattes av två franska masugnar (murade ugnar i stället för de tidigare timmerhyttorna) och två nya hammare för vallonsmide. Det fanns dock ej tillräckligt med skog för att förse verksamheten med den träkol som behövdes varför en av masugnarna lades ned och en ny byggdes upp i Vigelsbo. Även i Berkinge anlades en masugn och en hammare, och 1696 inköpte Forsmark ytterligare en masugn i Forsbol. Tackjärnet från masugnarna transporterades till de två hammarsmedjorna i Forsmark för att utsmidas till stångjärn. Det stångjärn som framställdes var av hög kvalitet. Det fördes till Kallerö varifrån det exporterades till flera länder, bl a till England.

Under 1700-talet lades masugnen i Vigelsbo igen. På 1760-talet byggdes vallonsmedjorna i Forsmark om för tysksmide. Det tysksmida stångjärnet var billigare att framställa och väl användbart för stålsmide. Under åren 1750-71 tillverkades bandjärn i ett valsverk i Johannisfors och därefter omfattade tillverkningen fjäder- och spikproduktion. Af Ugglas köpte in Harnäs bruk år 1812 och dess masugn nyttjades av Forsmarks bruk fram till 1882. Under senare hälften av 1800-talet skedde en snabb teknisk utveckling inom näringen och Forsmark m fl bruk kunde inte längre hävda sig i konkurrensen. Järnbruket avvecklades slutligen under åren 1896-97. År 1893 anlades en sulfidfabrik i Johannisfors på platsen för det tidigare manufakturverket. Denna verksamhet bedrevs fram till 1932 då fabriken ödelades av brand.

1600-talets bruksmiljö

Av en tavla från 1690-talet målad av den holsteinske konstnären Johan Johnsen samt en förteckning över bruksbebyggelsen från 1717 kan vi få en uppfattning om hur bruket såg ut vid denna tid. Herrgårdens huvudbyggnad, vänd mot söder, var uppförd i två våningar med fasader i rödmålad träpanel och spån på taket. På huvudbyggnadens västra sida låg en flygelbyggnad, också den i två våningar, rödfärgad och med spånklätt tak. Flygeln på östra sidan var en tvåvånings grå byggnad, "kontorsbyggningen".

Målningen visar också att det fanns ett trädgårdshus, stall, en ladugård och andra uthus. Det fanns en kyrka, en skolstuga och prästgård. Mellan herrgården och kyrkan fanns det klungor av grå timrade hus med uthus för några kor och andra djur för arbetarna.

Rysshärjningarna och återuppbyggnaden

Vid rysshärjningarna år 1719 kom 96 ryska fartyg till den svenska kusten. De landsteg vid Kallrigaviken och över 1400 man avancerade mot Forsmark. Den 20 juli 1719 brändes Forsmarks bruk ner varefter endast ett fåtal byggnader blev kvar, bl a kyrkan, klockstapeln och Klockargården. Många av de övriga Upplandsbruken drabbades i olika omfattning: Lövsta, Åkerby, Harg, Österby, Gimo och Hilleboda.

Kort tid efter branden byggde Georg de Besche åter upp Forsmark. Först reparerades dammarna och en av hammarsmedjorna. Herrgården med en flygel uppfördes på ny plats,

träbyggnader som förmodas ha varit rödfärgade. Arbetarbo-
städerna byggdes upp. Däremot byggdes inte masugnen upp
på nytt. Hyttorna i Berkinge, Vigelsbo och Forsbol fick
svara för behandlingen av tackjärnet i fortsättningen. En
karta från 1750 visar en relativt utspridd bebyggelse jämfört
med dagens strikta anläggning. Bebyggelsens förläggning
lär i stora drag överensstämma med ovannämnda målning
från 1600-talet vilket är en grund för ett antagande att
många av husen byggts upp på de gamla grunderna.

Bruksmiljöns nuvarande bebyggelse

Hovmarskalken John Jennings hade stora planer på nyda-
ning av bruksmiljön, en nydaning som skulle komma att
fullföljas av hans efterträdare Samuel af Ugglas. Det är
främst dessa båda ägare som skapat den vackra bruksan-
läggning vi kan se idag. En inriktning för den nya miljön
var att trähusen skulle ersättas av stenhus. Det första projek-
tet blev att ersätta herrgårdens huvudbyggnad med ett sten-
hus som var färdigställt 1765. Byggnaden uppfördes i två
våningar med valmat tak och fasader i gul puts med vita
fönsteromfattningar och hörnlisener. Flyglarna är dock upp-
förda i trä som reveterats utvändigt. Denna gård "Gamla
herrgården" finns alltså kvar.

Jennings kontaktade den kände arkitekten Jean Eric Rehn
som ritat Gimos gårdsanläggning. En skiss av Rehn finns
bevarad som visar herrgården i monumentalt läge i fonden
av bruksgatan. Däremot finns inte ritningarna på själva
herrgårdsbyggnaden bevarade. Den nya herrgårdsbyggnaden
med valmat tak och fasader i gulvit slätputs med vita
omfattningar uppfördes i tre våningar, den översta våningen
med lägre takhöjd avsedd för gästrum. Borggården avgrän-
sas mot bruksgatan av ett högt smidesstaket med grind upp-
buret av slätputsade pelare. Denna tredje herrgårdsbyggnad
stod klar 1774 och benämndes "Slottet". I slutet av 1700-
talet lät Samuel af Ugglas enligt tidens mode sätta in större
fönsterrutor i de övre våningarna samt förse huvudentrén
med en portal.

Under de båda sista decennierna av 1700-talet lät Samuel af
Ugglas uppföra arbetarbostäder i sten med spåntäckta tak
utmed bruksgatan. Varje hus innehöll fyra lägenheter.
Vårdshuset samt ytterligare några hus utanför den centrala
bruksbebyggelsen uppfördes under 1790-talet. Nuvarande
bruksmuseum användes som sädesmagasin och bruksbod
för de anställda på bruket. Af Ugglas fortsatte utbyggnaden
av bruket med nya hammare och kolhus under slutet av
1700-talet. Bruksgränd försågs med trädallé utifrån Rehns
förslag. Allén som består av en blandning av träd - lindar,
alar, askar, lönnar och ek - bäddar in och mjukar upp den
strikt bebyggelsemiljön.

Kyrkan uppfördes genom Samuel af Ugglas försorg 1794-
1800 med Olof Tempelman som arkitekt. Kyrkan, i magni-
fikt läge i fonden av bruksgatan, utformades enligt tidens
smak i nyantik stil. Interiören präglas av takets vita tunn-
valv och altaret utformat som en sarkofag. Konstnären Lou-
is Masreliez svarade troligen för altaret, altarringen och den
fast inredningen. Under altaret ligger af Ugglas gravkor.
Denna kyrka ersatte den gamla träkyrkan som undkom lå-
gorna efter rysshärjningen.

Två skolor i senklassisk stil anlades nära bruksgatan under
1800-talet, Teresias skola 1843 och Charlottas skola 1861.
På 1920-talet engagerades arkitekten Evert Milles, bror till
Carl Milles, för att modernisera herrgården invändigt. I det-
ta sammanhang återställdes också till ursprungligt utseende
ett par rum som gjorts om med mörk inredning enligt tidens
smak under 1800-talet.

Forsmarks herrgård

Engelska parken

Den engelska parken var tidens reaktion på barockparkerna,
som ansågs stela, och innebar en önskan att återvända till
naturen. Kända exempel är parkerna i Haga och Drottning-
holm som skapades av Fredrik Magnus Piper. Engelska
parken i Forsmark påbörjades 1784 och var klar i början av
1800-talet. Man trodde länge att Piper svarat även för denna
park men Torbjörn Forsman har på grundval av studier av
räkenskaperna visat att parken troligen anlagts av Johan
Christer Ackerman. Ackerman samarbetade för övrigt med
Piper vid anläggandet av Hagaparken. Det anses också tro-
ligt att Samuel af Ugglas själv engagerade sig mycket i pla-
neringen av parken. Området för parken var fram till 1700-
talets andra hälft bebyggt med arbetarbostäder.

Särdrag för den engelska parken i Forsmark är enligt land-
skapsarkitekten Walter Bauer kombinationen med den klas-
siska bruksanläggningen samt det direkta mötet med herr-
gården som ändå uppfattas som sidoordnad i förhållande till
parken. Landskapsarkitekten Walter Bauer och hans hustru
Lisa Bauer har sedan 1960-talet och så länge de levde svarat
för renovering av parken.

Kristina Berglund

Litteratur och källor

Janson, Bengt och Janson, Sverker (red), *Forsmarks bruk,
en uppländsk herrgårdsmiljö*, 1984.
Jonsson, Georg, *Forsmark och järnet*, Södertälje 1978.
Länsstyrelsen i Uppsala län m fl, *Vägvisare till kulturen i
Uppsala län*, Uppsala 1979.
Söderberg, Bengt (red), *Uppland, Slott och herresäten i
Sverige*, Malmö 1967.
Forsman, Torbjörn, muntlig visning.

Forsmarks herrgård

Den vackra huvudbyggnaden i Forsmarks bruk har en välbevarad interiör. Delar av denna är utformad på grundval av ritningar av byggnadens arkitekt Jean Eric Rehn. Här finns tidens mest framstående konstnärer representerade. Denna kulturskatt förvaltas nu väl av Forsmarks Kraftgrupp AB, brukets nye ägare sedan 1975. Låt oss göra en vandring genom herrgården.

Konst och inredning från tiden

I herrgårdens olika rum finns många kända konstnärer representerade i väggmaleri, tavlor och skulpturer: Elias Martin, Carl-Gustaf Hillerström, Daniel Schöne, Louis Masreliez, Lars Bolander, Johan Tobias Sergel m fl. I flera rum är den ursprungliga 1700-talsinredningen med möbler bevarad. Det finns öppna spisar i alla stora rum samt 33 blåvita kakelugnar som tillverkats i Stockholm och installerades 1733. Det finns också ett antal gröna kakelugnar från Uppsala.

Kakelugnsplatta från Forsmarks herrgård

Bottenvåningen

I entréhallen finns det väggmålningar i gula och röda toner från tidigt 1800-tal. Dessa målningar liknar hovmålaren Anders Hultgrens målningar på Tullgarn och har troligen utförts av honom. Väggarna delas in i fält av pilastrar och i fälten återfinns gestalter från den antika mytologin. Här finns också "dörrvakter" i form av figurer målade på trä. Angränsande rum samt köket nås genom höga dubbeldörrar.

Från entrén kommer vi in i det rum som användes som sommarsal på 1800-talet och dessförinnan som biljardrum. På väggen finns en 7,5 m lång målning av hamnstaden Kan-

ton som den såg ut på 1760-talet. Målningen har troligen beställts av dåvarande bruksägaren Jennings som 1766 blev delägare i Ostindiska Compagniet genom firman Finlay & Jennings. I rummet finns neger-, arab och turkhuvuden i papier-maché (söndertuggat papper) som användes vid tornerospel och då stöttes ner av lansarna. Vidare finns lansar och sköldar, bl a vapenskölden för släkten af Ugglas. Skölden har suttit i överstycket till grinden in mot gårdsplanen framför herrgården.

Mot söder ligger "sommarsalongen" efter ritning av arkitekten Jean Eric Rehn. Rummet har drag av rokoko med rundade hörn. Färgsättningen är gråvit (tidigare delvis guld) och på väggarna sitter porträttmedaljonger, varav flera av Sergel, med porträtt bl a av ägarparen Jennings och af Ugglas. Här finns också en kopia av en Venusskulptur skapad av Sergel och beställd av Gustav III år 1780. Ulla von Höpken stod modell för skulpturens huvud. Hon var en känd hovdam under den gustavianska tiden och benämnd som en av de tre gracerna. Sommarsalongen vetter mot terrassen med nuvarande utseende från 1882. På 1700-talet användes denna del av trädgården som nyttoträdgård.

Från sommarsalongen når man von Liewens rum. Riksmarskalken greve Hans Henrik von Liewen var en god vän till Jennings. På en av väggarna hänger en porträttmedaljong av von Liewen utförd av Sergel. Medaljongen har underskriften "Amicus Amico" (åt vännen från vännen).

Första våningen

I trapphuset upp till första våningen finns målningar i form av väggtavlor från tidigt 1800-tal. Bilderna visar de tornerpel som gavs på Forsmark vid denna tid.

Den stora matsalen med bevarad inredning har gustaviansk karaktär. På en av väggarna sitter ett porträtt av Samuel af Ugglas målat av Ulrica Fredrica Pasch. Här finns också en stor vacker flamländsk vävnad från sent 1500-tal vars huvudsakligen gröna färg med tiden övergått i blått.

Från matsalen når man rokokosalongen, "vita salongen", med vävspända handmålade tapeter med fåglar och blomstergirlanger målade av Lars Bolander på 1770-talet. Bolander målade även i flera andra rum. Möblerna i rummet är bevarade från 1700-talet. I salongen finns en byst av Samuel af Ugglas och en av hans sonhustrus far, greve Kurt von Stedingk. Gösta Selling beskriver rummet på detta sätt: "Det är ett festligt och vänligt rum; med sina blonda men färgrika och naturalistiska dekorationer är det en interiör, utomordentligt karaktäristisk för den tidiga gustavianska stilen, som ännu bevarar så mycket av rokokons behagliga rytm ... Väggfälten har målats som en panelning i ljusa färger med förgyllda lister och nischartat indragna fyllningar. I dessa nischer ha yviga blomsterguirlander med vallmo och rosor hängts upp, tranor och pärlhöns promenera omkring och picka på bladen, kolibris och fjärilar fladdra i luften."

Från rokokosalongen kommer man in i biljardsalongen. I

rummet finns en skulptur av Gustav II Adolf med det lilla barnet kronprinsen Gustav Adolf, blivande Gustav IV Adolf som en putti i famnen. Skulpturen är utförd 1782 av Sergel.

Lilla matsalen har vacker utsikt mot engelska parken. Döröverstyckena är utformade efter Masreliez' målningar på Nationalmuseum och visar mytologiska motiv. Matsalsmöbelen ritades av arkitekten Ivar Tengbom. På första våningen finns också ett rum med väggmålningar av Bolander och som användes av Jennings som sovrum, en salong med ek-lövsmålning på väggen och en staty i marmor av Gustav III samt ett vardagsrum med 1900-talsinredning.

Valö kyrka och prästgård

Valö medeltida kyrka är mycket välbevarad och sevärd. Kyrkan ligger i nära anslutning till en bymiljö, vilket är ganska ovanligt. Kyrkan har rika kalkmålningar från senmedeltid.

Kyrkobyggnaden

Valö kyrka byggdes troligen i slutet av 1200-talet. Ett äldre kapell, helgat åt S. Holmger låg ca 100 m norr om nuvarande kyrkan. Holmger, son till kungen Knut Långe, ledde ett uppror mot kung Erik Eriksson i slaget vid Sparsåtra 1247. Han tillfångatogs och halshöggs 1248. Kapellet finns inte kvar.

Valö kyrka är en skalkkyrka med rektangulärt långhus och rakt avslutat kor med samma bredd som långhuset. Kyrkan är uppförd i gråsten och hade från början ett innertak av trä, troligen av tunnvalvstyp. Sakristia, vapenhus och stigluckor byggdes senare, i slutet av 1400-talet och 1500-talets början. Kyrkan ger dock ett enhetligt intryck. Samtidigt med tillbyggnaderna ersattes det tidigare trätaket av tegelvalv med ribbor som bildar stjärnmönster. Väggpilastrar byggdes för att bära de tunga valven. Kyrkan fick blinderade tegelgavlar. En av de medeltida stigluckorna, också med blinderingar i tegel, är bevarad. Kyrkan är vitputsad med spåntak.

På 1700-talet vidgades fönsteröppningarna. I en nisch inne i kyrkan kan man se hur stora de äldre fönsternischerna var. Klockstapeln är också uppförd på 1700-talet.

Kalkmålningar

Valven är täckta av kalkmålningar från 1530-talet. Färgskruderna är rik och måste ha varit ännu mer överväldigande på medeltiden när färgerna var betydligt klarare än vad de är idag. Målningarna föreställer scener ur bibeln och ur helgonens liv. Målningarna inramas av rika rankverk och bårder. Även i vapenhuset finns målningar från samma tid bl a "Livshjulet" och S:t Göran och Draken.

Här finns riksvapnet tre kronor samt vasen avbildad vilket säkrar dateringen till Gustav Vasas tid. Det finns också en bild av Gustav Vasa intill, troligen den äldsta i landet. Målaryrkets vapen återfinns invid riksvapnet. Eftersom namnet Andreas Martini förekommer på två ställen har man trots att detta var målarens namn. Anna Nilsén har dock i sin avhandling från år 1986 om senmedeltida kalkmåleri visat att målaren sannolikt hade ett annat namn. I västvalvets östliga kappa finns en bild som troligen avbildar målarmästaren som på språkbandet ovanför honom nämns som Örjan målare. På bilden finns också en lärning vid namn Ola som river färg åt sin mästare. Anna Nilsén anför i avhandlingen att namnet Andreas Martini möjligen kan avse den vid målningarnas tillkomst aktuella prästen, målningarnas tänkbare beställare. Detta styrks också enligt Nilsén av den latiniserade namnformen och av att yrkesbenämningen "pictor"

Från första våningen leder en trappa upp till andra våningen med gästrum.

Kristina Berglund

Litteratur och källor

Janson, Bengt och Janson, Sverker (red), *Forsmarks bruk, en uppländsk herrgårdsmiljö*, 1984.

Söderberg, Bengt (red), *Uppland, Slott och herresäten i Sverige*, Malmö 1967.

Forsman, Torbjörn, muntlig visning.

inte förekommer i anslutning till namnet.

Väggmålningarna, men lyckligtvis inte valvmålningarna, överkalkades i mitten av 1700-talet av de Geer som då ägde Forsmarks bruk. År 1926 restaurerades kyrkan varvid bl a valvmålningarna rengjordes och överkalkningen på väggar och valvpilastrar borttogs. Kyrkan nyinvidgades därefter av Nathan Söderblom.

Olav den helige i Valö kyrka

Inventarier och inredning

Dopfunten är av grå kalksten och troligen utförd på Gotland i slutet av 1200-talet. Det berättas att när Nathan Söderblom besökte kyrkan 1915 stod dopfunten i vapenhuset. Han såg då till att den flyttades in i kyrkan.

Det finns ovanligt många medeltida skulpturer i kyrkan. En träskulptur från ca 1275 kan vara en kungabild och föreställa S. Olof. En skulptur visar S. Mikael som strider mot draken; själva skulpturen är daterad till ca 1275 medan tavlan bakom bilden är från 1400-talet. Här finns också en madonnabild från mitten av 1200-talet, den äldsta madonnabilden i Sverige. Eftersom Valö kyrka byggdes tidigast i slutet av 1200-talet är dessa skulpturer äldre än kyrkobyggnaden. Förklaringen till detta är sannolikt att skulpturerna fanns i det ovan nämnda äldre kapellet.

I kyrkan finns tre medeltida altarskåp. Det som står på altaret idag är ett nederländskt skåp utfört i Antwerpen ca 1510. På skåpet avbildas Jesu mostrar och kusiner. Detta skåp skänktes till kyrkan av Gerard de Besche på 1600-talet. De övriga två altarskåpen är från 1400-talet, det ena nordtyskt och det andra svenskt eller nordtyskt.

Från 1400-talets senare hälft finns tre skulpturer, den helige Martin, den helige Stefan och eventuellt den helige Botvid. På ömse sidor om mittgången finns processionsstänger. Även triumfkrucifixet med de fyra evangelistsymbolerna i korsändarna är från 1400-talet.

Predikstolen sattes upp 1719. Bänkinredningen och predikstolens utsirningar utfördes på 1700-talet av snickaren Nils Johan Dahlström vars namn finns inristat på insidan av dörren till en kyrkbänk. Orgeln tillverkades 1831 av en orgelbyggare vid namn Gustaf Andersson.

Prästgården

Huvudbyggnaden uppfördes på 1780-talet och förlades då av brandsäkerhetsskäl minst 12 m från annan bebyggelse enligt den nya förordning som trädde i kraft 1727. Ursprungligen var huset rödmålat och taket täckt med näver som hölls på plats med takryttare. Sedan 1820-talet är fasaderna klädda med gulmålad panel och taket täckt av tegel. Prästgården har den traditionella sexdelade planen.

På 1700-talet hade varje hus sin funktion och på prästgårdarna skulle det finnas 15 olika hus varav prästen svarade för en del och socknen för en del. På Valö prästgård är många av dessa uthus rivna men flera finns ännu kvar. Vid infarten till prästgården ligger en sockenbod och en tionde-

bod. Den senare uppfördes 1768-88 på initiativ av dåvarande kyrkoherden Erik Hörner. I sockenboden förvarades utsåde att användas de år skörden blev dålig. En del av lönen till kyrkoherden bestod av säd och matvaror från gårdarna i trakten och dessa varor förvarades i tiondeboden. Även en matkällare samt ett par ekonomibyggnader från 1800-talet är bevarade.

Som många andra prästgårdar är Valö prästgård nu i privat ägo. De nuvarande ägarna förvaltar gården på ett utomordentligt sätt och bevarar därmed ett värdefullt kulturarv för framtiden.

Kristina Berglund

Litteratur och källor

Länsstyrelsen i Uppsala län m fl, *Vägvisare till kulturen i Uppsala län*, Uppsala 1979.

Nilsén, Anna, *Program och funktion i senmedeltida kalkmåleri*, 1986.

Sjöström, Ingrid och Sporrang, Ulf (redaktörer), *Uppland, landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet och författarna 2004.

Falk, Hans, muntlig visning av kyrkan.

Holmström, Christer, muntlig visning av prästgården.

Hembygdsgården Vigelsboäng

Hembygdsgården Vigelsboäng ägs av Valö-Forsmarks Hembygdsförening som bildades 1948. Marken för hembygdsgården skänktes till föreningen 1950 av dåvarande ägarna till Vigelsboängs Gård. Den fina miljön vi ser idag med många byggnader och föremål är resultatet främst av ett idogt ideellt arbete av entusiastiska invånare i socknarna.

Runt en stor gräsbevuxen gårdsplan ligger byggnader som flyttats hit från socknarna Valö och Forsmark. Här finns två mangårdsbyggnader, Dannebogården från Forsmarks bruksområde och Norrtorpsgården från ett prästboställe i Valö. Här finns Lundgården, också ett stort bostadshus. Här finns ett ryttartorp, lador, visthusbod, en linbastu, en smedja och ett dass.

Byggnaderna är varsamt renoverade och inredda med stor känsla för husens antikvariska värde. Många möbler och före mål har samlats in. Norrtorpsgården, som är en parstuga, används som museum, med väl presenterade föremål. I Dannebogården kliver vi direkt in i en bröllopsfest på 1800-talet där brudparet (skickligt utförda dockor) står vid sitt dukade kaffebord i salen. Väggarna i byggnaden är kunnigt handmålade, vackert slingmönster i salen och stilig stänk-målning i förstugan.

Lundgården används som hembygdsföreningens aktivitets-hus. Här finns samlingssal, bibliotek och en textilkammare. Hembygdsföreningens syfte är inte bara att svara för ett traditionellt bygdemuseum utan också att kunna utgöra en bas för lokal hembygdsvetenskap.

Ett problem, som denna hembygdsförening delar med de flesta andra hembygdsföreningar och kanske med föreningar överhuvudtaget, är svårigheten att rekrytera nya krafter, inte minst yngre människor. Allt det ideella arbete som i det tysta har lagts ner och läggs ner i hembygdsföreningarna

utgör en stor insats för att föra vårt kulturarv vidare och betyder mycket för känslan av historisk kontinuitet för ortens invånare. Vad händer med de lokala kulturarven om inte nya krafter tar vid?

Kristina Berglund

Källor

Stig Hedlund, muntlig redovisning.

Tidningen Kultur i Uppland

Uppland har en rik och varierad kulturhistoria. Avsikten med denna elektroniska tidning är att spegla den uppländska kulturen. Artiklarna kommer ofta men inte alltid att referera till en viss plats. Tidningen kommer alltså att kunna vara underlag för utflykter i Uppland. Många av artiklarna är också ett resultat av sådana utflykter.

Redaktion

Kristina Berglund och Claes-Henric Siven

Tel: 08-758 95 97 Mobil: 070-529 95 97

E-post: kristina.berglund.ark<kanelbulle>comhem.se